

ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՐՔ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

[ԳՈԹԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ Գ Ի Ր Ք Ե Ր Ր Ո Ր Գ]

Գ Լ Ո Ւ Խ 3

[Գոթական պատերազմի յոթերորդ տարին—541/542 թթ.]։

[Հռոմեական զորքը Ռավեննայից շարժվում է Վերոնայի վրա։ Երբ հռոմայեցիները գտնվում էին քաղաքից 60 ասպարեզ հեռավորության վրա, նրանց մոտ է դալիս վենետիկցի ոման Մարկիանոս, խոստանալով օգնել Վերոնայի գրավման գործում. նրա ասելով դարպասները պահող զինվորներից մեկը իրեն ծանոթ է մանկուց և նրա օգնությամբ կարելի կլինի մուտք գործել քաղաք։ Նա պահակին դրամ է տվել, իսկ վերջինս էլ համաձայնվել է քաղաք ընդունել կայսեր զորքը]։

«...[Հռոմայեցիներից] ոչ ոք չէր ուղում իրեն վտանգի ենթարկել և միայն ծագումով հայ, արտակարգ քաջ պատերազմող Արտավազեսը¹⁹ միանգամայն կամավոր համաձայնվեց [վաանդի] ենթարկվել։ Նա գլխավորում էր այն սլավոններին, որոնց մի փոքր առաջ Բելիսարիոսը, գրավելով Սիսավրանոն ամրոցը, Բլեսխամեսի հետ միասին Պարսկաստանից Բյուզանդիոն էր ուղարկել²⁰։ Նա ամբողջ զորքի միջից ընտրեց հարյուր հոգի և ուշ գիշերը մոտեցավ պարսպին։ Եվ երբ պահակը ըստ համաձայնության նրանց առաջ բացեց դարպասները, նրանցից մի մասը աչնտեղ մնաց ու զորքին էր կանչում, իսկ մյուս մասը բարձրացավ պարիսպների վրա և անակնկալ հարձակում գործելով սկսեց կոտորել պահակախմբներին։ Երբ մնացած զոթերը գլխի ընկան պատահարի մասին, ուրիշ դարպասներ բացելով փախուստի դիմեցին։

Պարսպի առաջ մի շատ բարձր ժայռ կա, որտեղից կարելի էր տեսնել այն ամենը, ինչ կատարվում էր Վերոնայում¹⁸, հաշվել նրա մեջ եղող մարդկանց, ինչպես նաև աչքով անցկացնել ամբողջ դաշտը։ Ահա զոթերն աչնտեղ ասպատանելով ամբողջ գիշեր հանդիստ մնացին։ Հռոմայեցիների զորքը, հասնելով քաղաքից քառասուն

ասայարեղ հեռավորության վրա, դադարեցրեց առաջխաղացումը, որովհետև զորավարները վիճում էին քաղաքում գտնվող հարստությունների [հարցի] շուրջը: Ավարի մասին գնացող վիճաբանությունն այնքան երկարեց, որ արդեն լուսացավ և գոթերը բարձունքից իմացան քաղաքում գտնվող թշնամիների նշգրիտ թիվը, ինչպես նաև այն, թե Վերոնայից որքան հեռավորության վրա է գրտնրվում [հռոմայեցիների] մյուս զորաբանակը, որից հետո նրանք վազքով քաղաք ներխուժեցին այն գարսյասներով, որտեղից նախապես հեռացել էին: Ներսում գտնվող հռոմայեցիները ի վիճակի չեղան նրանց կանգնեցնել և որոշեցին ապաստանել պարսպի տամնաշարերի վրա: Բարբարոսները մեծ բաղմությամբ կռվի բռնվեցին նրանց հետ, [հռոմայեցիները] և բոլորից շատ Արտավազեսը, ուժեղ գիմագրելով հարձակվողներին, հրաշալի քաջագործություններ ցուցաբերեցին:

Հռոմեական բանակի զորահրամանատարները Վերոնայում գտնվող հարստության շուրջն իրար մեջ համաձայնության գալով, որոշեցին մնացած զորքով շարժվել քաղաքի վրա: Նրանք գարսյասները փակ գտան, և թշնամիների կողմից ուժեղ գիմագրության հանդիպելով շտապ նահանջեցին, հակառակ մյուս [հռոմայեցիների] աղերսանքին՝ չլքել իրենց, այլ մնալ տեղում, մինչև որ իրենք, ապաստան գտնելով նրանց մոտ, փրկվեն: Արտավազեսի մարդիկ, թշնամու բաղմության ճնշման տակ և հույսը կտրելով իրենց մարգկանց օժանգակությունից, բոլորը պարիսպներից ցած թռան: Նրանցից ովքեր փափուկ տեղ ընկան՝ ողջ առողջ հասան հռոմեական ճամբարը, նրանց թվում էր նաև Արտավազեսը, բայց ովքեր քարքարոտ տեղ ընկան, բոլորն էլ տեղն ու տեղը կոտորվեցին: Երբ Արտավազեսը եկավ հռոմեական ճամբարը, ամենքին պախարակեց ու խայտառակեց և ապա բոլորի հետ միասին ճամբա դուրս եկավ: Անցնելով էրիզանոս¹⁹ [գետը], նրանք հասան էմիլիայի երկրամասում գտնվող Ֆավենտիա²⁰ քաղաքը՝ Ռավեննայից հարյուր քսան ասպարեղ հեռավորության վրա:

Գ Լ ՈՒ Ն 4

«Տուտիլասն, իմանալով Վերոնայում կատարվածի մասին, Վերոնայից իր մոտ կանչեց բաղմաթիվ գոթերի, և երբ ամբողջ զորքի թիվը հասավ հինգ հազար մարդու՝ շարժվեց թշնամիների վրա: Իմանալով այդ, հռոմեական զորահրամանատարները խորհուրդ հրավիրեցին: Արտավազեսը, հանգես դալով, նրանց ասաց

հետևյալը. «Ձեզանից ոչ ոք, ով հրամանատարներ, այժմ շմեծա-
մը տանա, որ մենք քանակապես գերազանցում ենք թշնամիներին,
»որ կռվում ենք Բելիսարիոսի կողմից ստրկացվածների դեմ, և խե-
»լահեղաբար արշավի նրանց վրա: Քանզի շատերը, ոչ ձիշտ գնա-
»հատելով իրադրությունը, իրենց փորձանքի ենթարկեցին: Ոմանց
»մոտ անտեղի ինքնավստահությունը պատճառ է դառնում նրանց
»հղորդության ոչնչացման, երբ ընդհակառակը, նախկին անհաջո-
»ղությունը նույն մարդկանց հաջողության հույսեր է ներշնչում.
»հուսալքության հասցրած ճակատագիրը ստիպում է մարդկանց
»հանդես բերել շտեմնված խիզախություն: Այդպես եմ ասում ել-
»նելով ոչ թե պարզ ենթադրությունից, այլ որովհետև մի փոքր
»առաջ վտանգի ենթարկվելով, աչքովս տեսա այդ մարդկանց խի-
»զախությունը: Ոչ ոք չկարծե, որ իմ փոքրաթիվ զորքով պարտու-
»թյուն կրելն է թշնամիների ուժի վրա հիանալուս պատճառը:
»Մարդկանց քաջությունը հայտնի է դառնում նրանց դեմ մարտըն-
»չողների քանակապես և՛ գերազանցելու, և՛ չգերազանցելու ժա-
»մանակ: Մեզ համար, իմ կարծիքով, ավելի ձեռնտու է սպասել
»այն ժամանակին, երբ բարբարոսները կփորձեն անցնել գետը:
»Եվ երբ նրանց կեսն անցնի գետից այս կողմ, ահա այն ժամա-
»նակ մարտի բռնվենք, և ոչ՝ երբ նրանք բոլորը մի տեղ հավաք-
»ված լինեն: Ոչ ոք թող նման հաղթանակը անփառունակ չհամարի:
»Իրերի ելքն է փառք և անփառունակություն անունները շնորհում,
»և մարդիկ սովորաբար գովում են հաղթողներին, նրանց չի հե-
»տաքրքրում հաղթանակը ձեռք բերելու ճանապարհը»: Արտավա-
դեսը այսքանն ասաց: Իսկ զորահրամանատարների կարծիքները
հակասական լինելու պատճառով, անհրաժեշտ ոչինչ չէին ձեռնար-
կում, այլ տեղում մնալով ժամավաճառ էին լինում:

Գոթերի զորքն արդեն շատ էր մոտեցել և նրանք որոշել էին անցնել գետը...

...Տուտիլասն իր ղինվորներից երեք հարյուր հոգու հրամայեց
դետն անցնել իրենց կանգնած տեղից քսան ասպարեզ հեռավո-
րության վրա և դարանել թշնամիների ճամբարի թիկունքում ու երբ
ձեռնամարտն սկսվի, հարձակվել նրանց վրա և ամբողջ ուժով
հարվածել, որպեսզի թշնամին չփոթվելով, չփորձի դիմադրել: Իսկ
ինքը մնացած զորքով անմիջապես անցավ դետը և շարժվեց հա-
կառակորդի վրա: Հոռմայեցիները դիմադրություն կադմակերպե-
ցին: Երբ երկու կողմն էլ առաջ շարժվելով մոտեցան միմյանց,
հսկայական մարմնով և ահռելի տեսքով, նաև համարձակ և քաջ

պատերազմող մի գոթ, որի անունն էր Վալարիս, ասպանգակելով ձին, անցավ մնացած զորքից առաջ և կանգնեց մեջտեղում: Նա զրահ էր հագած, գլխին սաղավարտ և բոլոր հռոմայեցիներին կոչ էր անում՝ ով որ ցանկանա գուրս գա մենամարտելու: Բոլորը վախեցած գամվել էին իրենց տեղերին և միայն Արտավազեսը մարտի դուրս եկավ: Երկուսն էլ ասպանդակեցին ձիերը և երբ իրար շատ մոտեցան, քաշեցին նիզակները: Արտավազեսին հաջողվեց առաջ անցնելով Վալարիսի աջ կողը խոցել: Բարբարոսը մահացու հարված ստացած զորվելու էր դետին, բայց նրա նիզակը ետևից դեմ աննելով ինչ-որ քարի, թույլ չէր տալիս ընկնելու: Արտավազեսը ենթադրելով, որ նրա ստացած վերքը մահացու չէ, շարունակում էր նիզակն ավելի խոր մխրձել այդ մարդու մարմնի մեջ: Այնպես պատահեց, որ Վալարիսի գրեթե կանգուն վիճակում գտնվող նիզակի ծայրը կսլավ Արտավազեսի զրահին և կամաց-կամաց սահելով ամբողջ զրահի վրայով հասավ Արտավազեսի սլարանոցի կաշվին: Սուր ծայրը պատահաբար կտրեց երակը և դրանից սկսվեց մեծ արյունահոսություն: Մարդը ոչ մի ցավ չզգաց և ասպանգակեց իր ձին դեպի հռոմայեցիների զորաբանակը, իսկ սպանված Վալարիսը ցած զորվեց: Արտավազեսի արյունահոսությունը չէր դադարում և երեք օր անց նա վախճանվեց, հուսալքելով հռոմայեցիներին: Այս ընդհարման ժամանակ նա շարքից դուրս գալով, մեծապես վատացրեց իրավիճակը, որովհետև այն պահին, երբ ինքը, նետրնկեցից հեռու մի տեղում իր վերքն էր բուժում, [հակառակորդ] զորքերն ընդհարվեցին միմյանց:

Սաստիկ մարտի ժամանակ երեք հարյուր բարբարոսներ անցան հռոմայեցիների թիկունքը և հանկարծակի հայտնվեցին: Հռոմայեցիները, տեսնելով նրանց և կարծելով, որ իրենց դեմ կովողները քանակապես շատ շատ են, տագնապի մեջ ընկան և անմիջապես, յուրաքանչյուրն ինչպես որ կարողացավ, դիմեց փախուստի: Բարբարոսները փախչող հռոմայեցիներին խայտառակամահ էին անում, նրանցից շատերին գերի վերցրին և հսկողության տակ դրին: Նրանք գրավեցին նաև բոլոր դրոշները, մի բան, որ հռոմայեցիներին երբեք չէր պատահել: Իսկ հրամանատարներից յուրաքանչյուրը մի քանի հոգով, ինչպես որ կարող էր փախուստի դիմեց և մտավ այն քաղաքի պաշտպանների շարքը, որում հաջողվեց ապաստանել:

Գ Լ ՈՒ Խ 6

[Հուստինիանոս կայսրը լսում է Խտալիայում Տուտիլասի գըլ-խավորութեամբ գոթերի հաջողութիւնների մասին և գոթական պատերազմի ութերորդ տարին 542—543 թթ.]

«...շտապ կարգով Խտալիայի պրետորյան պրեֆեկտ նշանա-կում Մաքսիմիանոսին, որպեսզի սա կանգնի պատերազմին մաս-նակցող հրամանատարների գլուխ, ինչպես և ապահովի զինվոր-ներին անհրաժեշտ պարենով: Նրա հետ ուղարկեց նաև նավատոր-միդ՝ թրակական և հայկական զորքերով: Թրակացիներին դիտա-վորում էր Հերոդիանոսը, իսկ հայերին՝ Պերանիոսի եղբորորդի իբերացի Ֆաղասը...»:

Գ Լ ՈՒ Խ 7

«Մաքսիմիանոսը բոլոր նավերով խարիսխ գցեց Սիկիլիայում: Հասնելով Սիրակուսա, նա ոչնչի չէր ձեռնարկում՝ վախենալով պատերազմից: Հռոմեական զորքի հրամանատարները, այդ թվում նաև Նեապոլից Կոնոնը, որը բարբարոսների կողմից խստագոյն պաշարման էր ենթարկվել և որի ամբողջ պարենն արդեն սպառ-վել էր, իմանալով այդ մասին, առանց հապաղելու նրա մոտ մարդ ուղարկեցին, խնդրելով շուտափույթ օգնութիւն: Իսկ նա [Մաքսի-միանոսը] իր վախկութեամբ ամբողջ ժամանակն իզուր վատնեց. երկնչելով կայսեր սպառնալիքներից, սլախարակվելով մնացածնե-րի կողմից, նա տեղի տվեց ու թեև ինքը շարունակեց մնալ տեղում, ամբողջ զորքը Հերոդիանոսի, Դեմետրիոսի և Ֆաղասի գլխավորու-թեամբ Նեապոլիս ուղարկեց՝ սաստիկ ձմռան պահին:

Երբ հռոմեական նավատորմիղը մոտեցավ Նեապոլին, ուժեղ քամի սկսվեց և մեծ փոթորիկ բարձրացավ: Խավարն ամեն ինչ ծածկել էր, իսկ ալեկոծութիւնը չէր թողնում նավաստիներին թիավարել կամ որևէ այլ բան ձեռնարկել: Ալիքների աղմուկից հնարավոր չէր լսել միմյանց: Առաջացավ մեծ շփոթութիւն, քա-մու ուժն իր կամքն էր թելադրում և այն ակամա [հռոմայեցիներին] բերեց ծովափ, ուր թշնամիներն էլն կանգնած: Բարբարոս-ները հնարավորութիւն ստացան բարձրանալ հակառակորդի նա-վերի վրա, սկսեցին կոտորել մարդկանց ու ջրասուղի անել նա-վերն առանց որևէ դիմադրութեան հանդիպելու: Նրանք շատերին դերի վերցրին, այդ թվում նաև զորավար Դեմետրիոսին: Հերո-դիանոսին և Ֆաղասին հաջողվեց մի քանի հոգով փախուստի դի-մել, որովհետև նրանց նավերը թշնամու զորքին շատ շփոթեցան:

[Գոթական պատերազմի մասին գիրք երրորդ, գլուխ 13, 18, 19]

Ահա այսպիսին էր իրադրությունը հռոմեական նավատորմի-
ղում...»:

Գ Լ ՈՒՆ 13

[Իտալիայում հռոմայեցիների գործերը շատ վատ վիճակում
էին: Հուստինիանոսն անելանելի դրուժյան մեջ ընկնելով ստիպված
է լինում գոթական պատերազմի տասներորդ տարվա—544—
545 թթ. սկզբում պարսկական ճակատից երկրորդ անգամ Իտա-
լիա ուղարկել Բելիսարիոսին, թեև արևելյան ճակատում պատե-
րազմը սաստիկ բորբոքվել էր: Գոթական պատերազմի տասնմե-
կերորդ տարին—545—546 թթ. ...]

«...Բելիսարիոսը Ռավեննայի պահպանության համար թող-
նում է Հուստինոսին փոքրաթիվ մարդկանցով, իսկ ինքն այդտե-
ղից, Դալմատիայի և նրա բնակավայրերի վրայով, հասնում է
էպիդամնոս²¹ և դադար առնում՝ սպասելով զորքի ժամանմանը
Բյուզանդիոնից: Նա կայսեր նամակ գրեց, հայտնեց նրան ներկա
իրավիճակը: [Կայսրը] շուտով այնտեղ ուղարկեց հռոմայեցինե-
րից և բարբարոսներից բազկացած զորամաս Վիտալիանոսի եղ-
բորորդի Հովհաննեսի և հայազգի Իսաակեսի՝ Արատիոսի և Նար-
սեսի եղբոր [գլխավորությամբ]: Նրանք էպիդամնոսում միացան
Բելիսարիոսին:

[Կայսրը] միաժամանակ էրուլների իշխանավորների մոտ
ուղարկեց ներքինի Նարսեսին համոզելու համար նրանցից շատե-
րին արշավել Իտալիա: [Նարսեսին] հետևեցին բազմաթիվ էրուլ-
ներ՝ Ֆիլիմոթի և այլոց գլխավորությամբ, և նրա հետ միասին
եկան Թրակիայի շրջանները: Նրանք պետք է այստեղ ձմեռեին և
գարնան սկզբին ուղարկվեին Բելիսարիոսի մոտ...»:

Գ Լ ՈՒՆ 18

[Գոթական պատերազմի տասներկուերորդ տարին—546—
547 թթ.]

«Երբ Հովհաննեսի և Իսաակեսի զորքը ժամանեց էպիդամնոս
և միացավ Բելիսարիոսին, Հովհաննեսը բոլորին անցկացրեց ծո-
ցով...»:

Գ Լ ՈՒՆ 19

[Բելիսարիոսը, վախենալով, որ Հռոմում պաշարված հռոմա-
յեցիները պարենի պակասի ճնշման տակ կհանձնվեն, որոշեց

պարեն և զորք մատակարարել նրանց Տիբերիս գետի վրայով։ Այնուհետև...

«...նա այլ հետևակ և հեծյալ զինվորներ առանձնացրեց, տեղագրեց Տիբերիսի²² գետաբերանի երկու կողմը՝ ամուր վայրերում, հրամայելով նրանց մնալ տեղում և երբ թշնամիներից ոմանք շարժվեն Պորտոսի²³ վրա, ամբողջ ուժով ետ մղեն։ Նա Իսաակեսին Պորտոս մտցրեց, հանձնեց նրան քաղաքը, իր կնոջը և ինչ որ այնտեղ ունենր՝ կարգադրելով որ քանի դեռ չի լսել, թե Բելիսարիոսը սպանվել է թշնամիների կողմից, ոչ մի դեպքում այնտեղից չհեռանա, հաստատակամորեն պահի [քաղաքը], որպեսզի որևէ դժվարության դեպքում իրենք փախչելու և փրկվելու տեղ ունենան, քանզի այդ վայրում իրենք ոչ մի ամրություն չունեն, ամբողջ շրջակայքը իրենց համար թշնամական է։

...Այդ միջոցին Պորտոսում լուր տարածվեց, ի վնաս հռոմայեցիների, թե իբր Բելիսարիոսը հաղթել է, ջարդել է շղթան, կոտորել այն պահող բարբարոսներին և այլնի մասին...։ Իսաակեսը, լսելով այդ, այլևս չկարողացավ տեղում մնալ, և շտապեց մասնակից դառնալ այդպիսի [մեծ] փառքին։ Անտեսելով Բելիսարիոսի կարգադրությունները, նա արագ շարժվեց դեպի գետի մյուս ափը, ուր Օստիան²⁴ է գտնվում։ Նա իր հետ վերցրեց Բելիսարիոսի կողմից այստեղ հաստատված զորքերից հարյուր հեծյալ ու արշավեց թշնամիների ամրացված ճամբարի վրա, որոնց գլխավորում էլ քաջ պատերազմող Ռուդերիքոսը։ Նա հանկարծակի հարձակվեց այնտեղի բարբարոսների վրա, հարվածեց ոմանց, այդ թվում նաև գիմադրություն ցույց տված Ռուդերիքոսին։ Գոթերն իսկույն թողեցին ճամբարը և նահանջեցին, կա՛մ որովհետև կասկածեցին, որ Իսաակեսի ետևում թշնամիների մեծ բազմություն կա, կամ էլ հակառակորդներին խաբելու համար, որպեսզի կարողանան նրանց գերի վերցնել, ինչ որ և տեղի ունեցավ։

Իսաակեսի հետ թշնամիների ճամբարը ներխուժողները հափրշտակեցին այնտեղ գտնվող արծաթեղենը և մնացած դրամը։ Բայց գոթերն անմիջապես հակահարձակման անցան, բաղմաթիվ հակառակորդների կոտորեցին և Իսաակեսին մի քանի հոգու հետ գերի վերցրին։ Բելիսարիոսի մոտ փութանակի ժամանած հեծյալները հայտնեցին, որ Իսաակեսը թշնամիների ձեռքն է ընկել։ Բելիսարիոսը ապշեց լսածի վրա և նույնիսկ հարց ու փորձ չարեց, թե ինչպես գերեվարվեց Իսաակեսը։ Ծնթադրելով, որ կորել է և՛ Պորտոսը, և՛ իր կինը, որ իրենց բոլոր գործերը շուտ են եկել, որ այլևս

ոչ մի ամբողջուն իրենց չի մնացել, որտեղ կարելի լիներ փախչելով փրկվել, հուսահատության մեջ ընկավ, ինչ որ նրա հետ երբեք չէր պատահել։ Այդ սլատճառով նա ղորքը շտապ ետ տարավ՝ հարձակվելու համար դեռևս կռվին անպատրաստ վիճակում գտնվող թշնամիների վրա, ամեն ղնով վայրը վերագրավելու նպատակով։

Ահա այսպես հռոմեական ղորքը նպատակին չհասած հեռացավ։ Բելիսարիոսը, լինելով Պորտոսում, իմացավ Իսաակեսի հիմարության մասին, հասկացավ, որ անհրաժեշտ չէր այդքան մտահոգվել։ Սակայն այդ դժբախտության պատճառով ունեցած ասլուսմաներից հիվանդացավ։ Բաղում օրեր ջերմության մեջ էր, որն իրեն շատ էր տանջում և մահ սպառնում։ Երկու օր անց Ռուդերիքոսը վախճանվեց, իսկ Տուտիլասը այդ պատահարի առթիվ շատ կսկծալով, սպանեց Իսաակեսին»։

Գ Լ Ո Ւ Խ 26

«...Տուտիլասը լսելով այդ մասին [Հովհաննեսի Կապուայում գոթերին ջարդ տալու մասին] շատ տխրեց և երգվեց վրեժ առնել Հովհաննեսից։ Զորքի մեծ մասի գլուխն անցած նա շարժվեց նրա վրա, իր մարդկանց մի մասը պահստանության համար տեղում [Հռոմում] թողնելով։ Հովհաննեսն իր հաղար մարդով՝ Լևկանիայում էր ճամբար դրել...

...[Տուտիլասը] ուշ գիշերը հարձակվեց թշնամու ղորքի վրա։ Վերջիններից և ոչ ոք չփորձեց դիմագրել, որովհետև շատերը դեռ քնած էին։ Բայց գոթերին չհաջողվեց շատ մարդ կոտորել, որովհետև մեծ մասը, օգտվելով մթությանից, կարողացավ աննկատ հեռանալ։ Նրանք ճամբարից դուրս եկան և փախուստի դիմեցին մոտակայքում գտնվող բաղմաթիվ լեռները և փրկվեցին։ Նրանց թվում էին ինքը Հովհաննեսը և էրուլների առաջնորդ Արուֆոսը։ Հռոմայեցիներից սպանվեց մոտավորապես հարյուր հոգի։ Հովհաննեսի մարդկանց թվում էր ոմն հայազգի Գիլակիոս²⁵, փոքրաթիվ հայերից բաղկացած ղորամասի հրամանատարը։ Նա ոչ հունարեն, ոչ լատիներեն, ոչ գոթերեն և ոչ մի այլ լեզու չգիտեր, այլ միայն հայերեն։ Գոթերն ահա հանդիպելով նրան հարցնում են, թե ով է նա, որովհետև չէին ուզում պատահած մարդուն սպանել, որպեսզի [հանկարծ] մթության մեջ իրենց մարդկանց չկոտորեն։ Նա ոչինչ չկարողացավ պատասխանել, այլ ասաց միայն, որ ղորավար Գիլակիոսն է, քանզի աստիճանի անվանումը, որ կայսրից էր ստացել, բաղմիցս լսել էր և սովորել։ Ահա բարբարոսները, հա-

մոգվելով, որ նա թշնամի է, նախ գերի վերցրին, իսկ շաա շան-
ցած սպանեցին նրան: Իսկ Հովհաննեսն ու Արուֆոսն իրենց զին-
վորներով արագ փախուստի գիմեցին և վազքով հասան Դրիունտ²⁶,
գոթերն էլ ավարի առնելով հռոմայեցիների ճամբարը, հեռացան»:

Գ Լ Ո Ւ Խ 27

«Այսպիսի վիճակում էին պատերազմական գործերն Իտալիա-
յում: Հուստինիանոս կայսրը գոթերի և Տուտիլասի գեմ մի այլ զորք
էլ ուղարկեց: Այդ բանին նրան զրդում էր Բելիսարիոսն իր նամակ-
ներով, որոնցով նա բազմիցս հաղորդել էր իրավիճակի մասին՝
[օգնություն] աղերսելով: Կայսրը նախ և առաջ ուղարկեց Պերա-
նիոսի որդի Պակուրիոսին և Սոլոմոնի եղբորորդի Սերգիոսին:
Նրանք, ժամանելով Իտալիա, անմիջապես միացան մյուս զոր-
քին: Այնուհետև նա ուղարկեց Բերոսին՝ երեք հարյուր էրուներով
և հայազգի Վարադեսին՝ ութ հարյուր զինվորներով: Իսկ Հայաս-
տանի զորքերի հրամանատար Վալերիանոսին, այնտեղից ետ
կանչելով, դորիֆորներով և հյուպատպիստներով, թվով հազարից
ավելի, հրամայեց գնալ Իտալիա: ... Բերոսը, հասնելով Բրենդե-
սին²⁷, քաղաքի մոտակայքը, ճամբար դրեց:

Տուտիլասը ... մեծաքանակ զորքով շարժվեց նրա վրա: Էրու-
ները, տեսնելով մոտեցող թշնամիներին, փախուստի գիմեցին
մերձակայքում գտնվող անտառը: Թշնամիները, շրջապատելով
նրանց, երկու հարյուր հոգուց ավելի կոտորեցին: Նրանք արդեն
պետք է ձեռք գցեին նաև Բերոսին և մյուսներին, ովքեր թաքնվել
էին փշաթփերի մեջ, բայց մի դեպք անակնկալ կերպով փրկեց
նրանց: Այն նավերը, որոնց մեջ էին գտնվում և նավարկում Վա-
րադեսն ու նրան ենթակա հայերը, հանկարծ խարիսխ գցեցին
հենց այդ ափին: Տուտիլասը տեսնելով այդ և ենթադրելով, որ թրշ-
նամիների զորքն ավելի մեծ է, քան իրականում էր, հեռացավ այն-
տեղից, իսկ Բերոսի մարդիկ ուրախությամբ վազքով հասան նա-
վերին: Վարադեսը այլևս չէր ուզում առաջ նավարկել և նրանց հետ
միասին եկավ Տարանտ²⁸, ուր մի քիչ հետո հասավ նաև Վիտալիա-
նոսի եղբորորդի Հովհաննեսը՝ ամբողջ զորքով...»:

Գ Լ Ո Ւ Խ 31

«Այդ միջոցին դավադրություն կազմակերպվեց Հուստինիանոս
կայսեր դեմ: Ես այստեղ կպատմեմ, թե ինչպես այդ ծրագրվեց և
ինչպես, հակահարված ստանալով, զործր լիակատար անհաջողու-

թյան մատնվեց։ Արտավանը, բռնակալ Գոնթարիսին սպանելուց հետո, այդ մասին ես վերևում խոսեցի²⁹, մեծ ցանկություն ունեցավ կնության առնել կայսեր քրոջ դուստր Պրեյեկտային, որի հետ արդեն նշանված էր։ Նա [Պրեյեկտան] ևս շատ էր ցանկանում այդ, թեև ոչ այն պատճառով, որ սիրահարված էր այդ մարդուն, այլ որովհետև շատ շնորհապարտ էր նրա հանդեպ՝ իր ամուսին Արեոբինդոսի վրեժը լուծելու և իրեն էլ փրկելու համար, այն պահին, երբ ինքը դերի էր և շուտով ակամա պետք է բռնակալ Գոնթարիսի մահիճր բաժաներ։ Երբ երկուսն էլ փոխադարձորեն հավանություն տվեցին այդ գործին, Արտավանը Պրեյեկտային ուղարկեց կայսեր մոտ, իսկ ինքը, թեպետև ամբողջ Լիբիայի զորավարն էր նշանակված, անհիմն պատճառներ հորինելով, խնդրեց կայսեր, որպեսզի իրեն Բյուզանդիոն փոխադրի։ Նրան դեպի այդ էր մղում ամուսնության, ինչպես նաև դրանից բխող բազմաթիվ հաջողությունների հույսը, այդ թվում և շուտով գահին տիրանալու [ակնկալությունը]։ Երբ մարդիկ անսպասելի հասնում են հաջողության, ապա չեն բավարարվում դրանով, այլ մտածում են ավելի առաջ անցնել, այնքան առաջ, մինչև որ ղրկվեն ներկա երջանկությունից, որին անարժան են։

Կայսրը բավարարեց խնդիրքը և Արտավանին փոխադրեց Բյուզանդիոն, նրա փոխարեն մի այլ մարդու նշանակելով Լիբիայի զորավար։ Այդ մասին ես պատմել եմ³⁰։ Արտավանը ժամանեց Բյուզանդիոն. դեմոսը հիանում էր նրա գործած քաջագործություններով և անչափ սեր տածում նրա հանդեպ. նա թիկնեղ էր և գեղեցիկ, աղատ կեցվածք ուներ և բացի այդ՝ սակավախոս էր։ Կայսրը նրան շատ պատվեց, նշանակեց Բյուզանդիոնի զորքերի զորավար, ինչպես և ֆեդերատների հրամանատար, շնորհեց հյուպատոսի աստիճան։ Բայց նրան ոչ մի կերպ չհաջողվեց ամուսնանալ Պրեյեկտայի հետ։ Դրա պատճառն այն էր, որ ինքը փոքրուց ամուսնացել էր իր ցեղակից մի աղջկա, որին սակայն շատ վաղուց լքել էր ինչ-որ պատճառով, որի հիման վրա ընդհանրապես ամուսիններն ընդհարվում են միմյանց հետ։ Ահա այդ կինը, քանի դեռ Արտավանի գործերն անհաջող էին ընթանում, հանգիստ տանն էր մնում, ոչնչի չէր դիմում, լուռ ու մունջ տանում էր ստեղծված իրավիճակը։ Բայց երբ Արտավանը փառավորվեց իր գործերով և մեծ բախտի արժանացավ, կինն այլևս չկարողացավ տանել իր նվաստ վիճակը, և եկավ Բյուզանդիոն։ Նա ապավինեց կայսրուհու ողորմածությանը և խնդրեց նրա միջնորդությունն իր ամուսնու

հետ միանալու։ Կայսրուհին (նա միշտ ընդառաջում էր դժբախտ կանանց) Արտավանին նրա կամքից անկախ միացրեց այդ կնոջ հետ, իսկ Պրեյեկտային կնության առավ Պոմպեյոսի որդի և Հյուպատիոսի եղբորորդի Հովհաննեսը։ Արտավանը լուռ ու մունջ շտարավ այս դժբախտությունը, շատ դայրացավ և ասում էր, որ հռոմայեցիներին այդքան լավություն անելուց հետո էլ... նրանք չեն թողնում փոխադարձ հավանության մոտենանալ իր նշանածի հետ, և ինքը ստիպված է հավիտյան կենակցել իր համար ամենատեղի կնոջ հետ, մի բան, որ կարող է մարդու հոգեմաշ անել։ Ոչ շատ անց, երբ կայսրուհին վախճանվեց, նա իսկույն մեծ ուրախությամբ հրաժարվեց կնոջից։

Կայսեր եղբորորդի Գերմանոսը Բորայիդես անունով մի եղբայր ուներ։ Ահա այս Բորայիդեսը՝ Գերմանոսի եղբայրը, փոքր առաջ վախճանվել էր և իր հարստության մեծ մասը թողել իր եղբորը և նրա երեխաներին։ Ինքն էլ ուներ կին և մեկ աղջիկ, որին կտակեց այնքան, ինչքան օրենքն էր պարտադրում։ Կայսրը, սակայն, աղջկա պաշտպանությունն իր վրա վերցնելով, բորբոքեց Գերմանոսի դայրույթը»։

Գ Լ Ո Ւ Ն 32

Ահա այսպիսին էին կայսեր փոխհարաբերությունները Արտավանի ու Գերմանոսի հետ։ Բյուղանգիոնում էր գտնվում Արտավանի ազգականներից հայազգի ոմն Արշակ Արշակունի։ Սա փոքր առաջ ձերբակալվել էր պետության դեմ ոտնձգություններ կատարելու, նաև բացահայտված դավաճանության՝ պարսից արքա խոսրովի օգտին հռոմայեցիների դեմ խռովություն բարձրացնելու փորձի համար։ Կայսրը առանձնապես չպատուհասեց նրան, միայն գանակոծության ենթարկեց, այն էլ ոչ խիստ, և ուղտի վրա ման ածեղ քաղաքով մեկ, բայց մարմնական վնաս չհասցրեց նրան, ոչ էլ ձեռք տվեց նրա ունեցվածքին, դեռ ավելին, շաքսորեց նույնիսկ։ Հակառակ դրան Արշակը, կատարվածից դժգոհ, սկսեց դավադրություններ կազմակերպել Հուստինիանոսի և պետության դեմ։ Երբ տեսավ, որ իր ազգական Արտավանը ևս իր պես վիրավորված է, սկսեց ավելի գրգռել նրան, գիշեր ցերեկ հանգիստ չտալ ու պախարակել, անվանելով քաջ մարդ և միաժամանակ ձկատ։ Նա քաջ էր՝ ի դժբախտություն ուրիշների, երբ բռնատիրություն ճնշեց և առանց պատճառի բռնեց ու սեփական ձեռքով սպանեց իր ընկեր և սեղանակից Գոնթարիսին։ Իսկ այժմ, երբ իր հայրենիքը ամուր

կապանքների մեջ է առնված, նրա վրա են դրված անօրինակ ծանր հարկեր, երբ իր հայրը սպանվել է, հակառակ նրան տրված երաշխիքների, երբ ամբողջ իր հարազատ [ժողովուրդը] ստրկացված և ցրված ամբողջ հռոմեական երկրով մեկ, ինքը վախեցած ու անգործ նստած է։ Նման պայմաններում Արտավանը իրեն բավարարված է զգում, որովհետև ինքը հռոմայեցիների զորավար է և հյուպատոս է կոչվում։ «Դու,—ասաց նա,—լինելով իմ ազգակիցը, բոլորովին »չես մտնում իմ դրության մեջ. ես անշափ մեծ դժբախտությունների հանդիպեցի։ Սակայն խղճում եմ քեզ երկու կնոջ հետ ունեցած »քո անհաջողության համար, և՛ այն կնոջ համար, որից դու հակա- »ռակի պես ղրկվեցիր, և՛ նրա համար, որի հետ ստիպվեցիր կե- »նակցել։ Մի քիչ խելք ունեցողի համար ծայրահեղ անմտություն »է Հուստինիանոսին առանց զլանալու և որևէ վախի սսլանելուց »հրաժարվելու։ Նա, առանց պահասլանների, զառամյալ հոգևորա- »կանների հետ շարունակ մինչև ուշ դիշերը նստած է ինչ-որ ժո- »ղովարանում, խորհրդածելով քրիստոնեական դոգմաների շուրջը։ »Նույնիսկ Հուստինիանոսի ազգականներից ոչ ոք այդ բանը չի »ժխտի։ Նրանցից ամենահզորը Գերմանոսն է, որը, կարծում եմ, »հաճույքով կմիանա քեզ իր երիտասարդ որդիների հետ։ Նրանց »տարիքից բխող ավյունը և ունեցած զայրույթը նրա դեմ, հույս »ունեմ, որ ինքնաբերաբար մասնակից կգարձեն նրանց [այս] »դործին, որովհետև [Հուստինիանոսը] այնքան է վիրավորել, »վնաս պատճառել նրանց, որքան ո՛չ մեղ և ո՛չ ի՛լ հայերից որևէ »մեկին»։ Ահա այսպիսի խոսքերով Արշակը անգագար խելքահան էր անում Արտավանին և երբ տեսավ, որ սա տեղի տվեց, նույն գործով դիմեց մի այլ պարսկահայի՝³¹ Խանարանգես անունով։ Այս Խանարանգեսը երիտասարդ էր, գեղեցիկ կազմվածքով, բայց շատ թեթևամիտ և չափից ավելի տհաս։

Ահա՛, երբ Արշակը համաձայնության եկավ Արտավանի հետ, հեռացավ, խոստանալով գործին մասնակից դարձնել Գերմանոսին և նրա որդիներին։ Գերմանոսի որդիներից ավագը՝ Հուստինոսը, թեև երիտասարդ էր և նրա աղվամազը դեռ նոր էր բուսնում, բայց կարող չէր և շատ գործունյա։ Նա քիչ առաջ արժանացել էր հյուպա- տոսի աստիճանին։ Արշակը, գնալով նրա մոտ, ասաց, որ ցանկա- նում է գաղտնի հանդիպել նրան որևէ մի եկեղեցում։ Երբ երկուսն էլ մտան եկեղեցի, Արշակը նախ պահանջեց Հուստինոսից երգվել, որ իրենց խոսակցության մասին բացի իր հորից ոչ մեկին բան չի ասելու։ Երբ նա երգվեց, [Արշակը] պախարակեց նրան, որ կայսեր

մերձավորագույն ազդեականը լինելով, հանգիստ նայում է, թե ինչպես երկրի իշխանությունը անցնում է շուկայի, անարժան ու կուպիտ մարդկանց ձեռքը, և ինքը, լինելով այդպիսին, համաձայնվում է, որ պետության գործերը վարեն հասարակ ծագում ունեցող մարդիկ. նա ասաց, որ [կայսրը] արհամարհում է ոչ միայն նրան, այլև նրա հորը, անշափ առաքինի մարդու, որ իր եղբոր՝ Հուստինիանոսին շարքային քաղաքացիների վիճակում է թողել. նույնիսկ հորեղբոր հարստությունը չկարողացավ ժառանգել, թեև Բորայիդեսի ցանկությամբ ինքն էր ժառանգելու այն, բայց հետագայում անտեղի զրկվեց նրա մեծ մասից. հակառակ այդ բոլորին, իրենք դեռ քաշելիք ունեն, երբ Բելիսարիոսը շուտով Խտալիայից վերադառնա, քանզի լուր էր ստացվել, որ նա արդեն Իլլիրիայում է գտնվում: Արշակն այս ասելով, հորդորում էր երիտասարդին մասնակցելու դավադրության ընդդեմ կայսեր, միաժամանակ հայտնելով նրան իր և Արտավանի ու Խանարանգեսի միջև սույն գործի կապակցությամբ կայացած համաձայնության մասին: Հուստինոսը լսելով այս, ապշահար եղավ, սարսափահար պատասխանեց Արշակին, որ ոչ ինքը, ոչ էլ իր հայր Գերմանոսը նման քայլի երբեք չեն դիմի:

Արշակը եղածի մասին հայտնեց Արտավանին, իսկ Հուստինոսն էլ իր հերթին ամեն ինչ պատմեց հորը: Վերջինս այս հարցի շուրջը խորհրդակցեց պալատական կայազորի պետ Մարկելլոսի հետ, ձեռնադրել էլ արդյոք այդ մասին հայտնել կայսեր: Մարկելլոսը շատ լուրջ մարդ էր, բարոյական, սակավախոս, նա չէր գործում շահից դրդված, չէր կարողանում տանել թեթևասլիկ մարդկանց ասածն ու արածը, չէր սիրում անհոգ կյանքը: Նա մշտապես վարում էր խիստ և հաճույքներից զուրկ կյանք, բայց արդարության թունդ պահպանն էր և ճշմարտասիրության ջերմ պաշտպանը: Նա չթողեց, որ այդ մասին անմիջապես հայտնվի կայսեր: «Քեզ համար, ասաց նա, ձեռնադրել է հայտնել այդ մասին, որովհետև, եթե քանկանաս գաղտնի կերպով որևէ բան ասել կայսեր, Արտավանի մարդիկ անմիջապես կիմանան մատնության մասին և եթե Արշակին հաջողվի թաքուն փախչել, դավադրությունը հնարավոր չի լինի ապացուցել: Ես մինչև մանրակրկիտ կերպով ամեն բան շստուգեմ, ոչ ինքս հավատ կրնժայեմ դրան, ոչ էլ կայսեր կհայտնեմ: Ես ցանկանում եմ կամ խոսակցությունը իմ ականջով լսել և կամ լի դուք այնպես կազմակերպեք, որ իմ մարդկանցից որևէ մեկը այս [գործի] մասին որևէ հստակ բան լսի նրա կողմից»:

Գերմանոսը լսելով այդ, հրամայեց իր որդի Հուստինոսին անել այնպէս, ինչպէս կկարգադրի Մարկելլոսը: Արշակին դիմելու միտք չունենալով, քանի որ, ինչպէս արդեն ասացի, [Հուստինոսը] մերժել էր նրա առաջարկը: Նա հարցով դիմեց հանարանդեսին, նրա մոտ եղել է արդյոք Արշակը՝ հայտնի ծրագրով, Արտավանի կարգադրութեամբ: [հանարանդեսը] պատասխանեց, թե «ես երբեք չէի» խիզախի նրա նման մարդու որեւէ գաղտնիք վստահել: Բայց եթե» դու ուզում ես տվյալ գործի կապակցութեամբ որեւէ բան ասել,» ապա ինձ հետ խորհրդակցելով, կարելի է գործը հաջող գլուխ բերել»: Այդ հարցի շուրջը հանարանդեսը խորհրդակցեց Արտավանի հետ և Հուստինոսին հայանեց այն ամենը, ինչ նախապէս Արշակն էր ասել իրեն:

Երբ Հուստինոսը համաձայնվեց անել ամեն ինչ և խոստացավ հորը համամիտ դարձնել այդ գործին, Գերմանոսը որոշեց հանարանդեսին տեսակցութեան հրավիրել և սահմանեց խորհրդակցութեան օրը: Այդ մասին Գերմանոսն իմաց տվեց Մարկելլոսին և խնդրեց, որ իր մերձավորագույններին որեւէ մեկին ուղարկի՝ հանարանդեսի ասելիքին ակնջալուր լինելու համար: [Մարկելլոսը] ուղարկեց Աթանասիոսի փեսա Լեոնտիոսին, մի ճշմարտախոս և շատ արդարասեր մարդու: Գերմանոսը նրան [իր] տունը մտցնելով, նստեցրեց մի սենյակում, որտեղ կախված էր մի հաստ պաստառ, վարագույրն այն բազմոցի, որի վրա նստած նա ճաշում էր: Ահա այդ վարագույրի ետևում նա թաքցրեց Լեոնտիոսին, իսկ ինքն իր որդի Հուստինոսի հետ [վարագույրից] դուրս մնացին: Երբ ժամանեց հանարանդեսը, Լեոնտիոսը նրանից լսեց այն ամենի մասին, ինչ ծրագրել էին ինքը՝ հանարանդեսը, Արտավանն ու Արշակը: Նա ավելացրեց նաև, որ եթե կայսեր սպանեն այն ժամանակ, երբ դեռ Բելիսարիոսը չի ժամանել Բյուզանդիոն, ծրագիրը անհաջողութեան կմատնվի, որովհետև եթե իրենք կայսր հայտարարեն Գերմանոսին, Բելիսարիոսը, անկասկած, Թրակիայի բնակավայրերից մեծ զորք գումարելով՝ իրենց վրա կշարժվի և նրան գիմագրել հնարավոր չի լինի: Դրա համար անհրաժեշտ է, որ գործը հետաձգվի մինչև Բելիսարիոսի վերադարձը, որպեսզի երբ նա հասնի Բյուզանդիոն և լինի պալատում, կայսեր մոտ, այն ժամանակ, ուշ երեկոյան դաշույններով անսպասելի հայտնվեն և սպանեն կայսեր հետ միասին նաև Մարկելլոսին և Բելիսարիոսին. դրանից հետո ավելի անհրկյուղ կտնօրինեն գործերը:

Նույնիսկ այն ժամանակ, երբ Մարկելլոսը Լեոնտիոսից իմացավ

այդ մասին, նա ոչինչ չասաց կայսեր և շարունակեց անշափ դանդաղել. նա վախենում էր, որ հանկարծ իր շտապողականությամբ անմտորեն Արտավանին ձեռքից բաց կթողնի: Իսկ Գերմանոսը երկյուղ զգալով, որ իր հապաղումը որևէ մեկի մոտ կասկած կհարուցի իր դեմ, որը, ի դեպ, և տեղի ունեցավ հետագայում, ամեն ինչ հայտնեց Բուդեսին և Կոստանդիանոսին:

Մի քանի օր անց, երբ լուր տարածվեց, որ Բելիսարիոսը շատ մոտիկ է գտնվում, Մարկելլոսը կայսեր ամեն ինչ պատմեց. վերջինս անմիջապես հրամայեց բանտ նետել Արտավանին և նրա համախոհներին, իսկ իշխանավորներից ոմանց հանձնարարեց [ձերբակալվածներին] քննել: Երբ դավադրությունը ամբողջությամբ լույս աշխարհ եկավ և [հարցաքննությունը] հանգամանորեն դրի առնվեց, կայսրը բոլոր սենատորներին պալատ հրավիրեց, այնտեղ, ուր սովորաբար քննվում էին վիճելի հարցերը: Նրանք կարդացին այն բոլորը, ինչ [Արտավանը] ասել էր քննիչներին, բայց այնուհանդերձ ոչ պակաս մեղավոր հանեցին Գերմանոսին և նրա որդի Հուստինոսին, մինչև որ Գերմանոսը, դիմելով Մարկելլոսի և Լեոնտիոսի վկայությանը, կարողացավ ցրել կասկածը, որովհետև նրանք, նաև Կոստանդիանոսն ու Բուդեսը երդումներով հաստատում էին, որ Գերմանոսը ոչ մի բան չի թաքցրել, որ ամեն ինչ կատարվել է այնպես, ինչպես ես քիչ առաջ պատմեցի: Ահա բոլոր սենատորները արդարացրին նրան և նրա որդուն՝ որպես պետության հանդեպ ոչ մի հանցանք չկատարածների:

Երբ բոլորը մտան կայսեր հարկաբաժինը, կայսրը շատ զայրացած և վրդովված՝ կատաղել էր Գերմանոսի դեմ, որ նա հասլազել է իրեն հայտնել, իսկ իշխանավորներից երկուսը, որոնք սպասարկում էին [կայսեր], հաստատում էին նրա ասածը և ցույց տալիս, որ նույնպես վրդովվել են: Ջանալով կայսեր հաճոյանալ ուրիշներին դժբախտացնելով, նրանք անշափ բորբոքեցին կայսեր զայրույթը: Իսկ մնացածները երկյուղած, չհակառակվելու համար կայսեր, լռում էին: Միայն Մարկելլոսը ճշմարտությունն ասաց և կարողացավ փրկել մարդուն: Նա ամբողջ մեղքը իր վրա վերցրեց և ասաց, որ Գերմանոսը ժամանակին է հայտնել իրեն [դավադրության] մասին, բայց ինքը ավելորդ մանրակրկիտությամբ հապաղեց և գործը ձգձգեց: Ահա այս կերպ նա կարողացավ մեղմել կայսեր զայրույթը: Մարկելլոսը դրանով բոլորի մոտ մեծ հռչակ վաստակեց, որպես ամենադժվարին պահին առաքինություն ցույցարևրած: Իսկ Հուստինիանոս կայսրը զրկեց Արտավանին իր

ունեցած պաշտոնից, բայց ուրիշ պատիժ չտվեց, ոչ էլ մնացածներին, այլ միայն բանտարկեց, այն էլ ոչ պետական բանտում, այլ պալատում:

Գ Լ ՈՒՆ 39

[Գոթերին հաջողվում է գրեթե ամբողջ Սիկիլիան ամայացնել ու ավարի առնել: Գոթական պատերազմի 15-րդ տարին՝ 549—550 թթ.]

«...Երբ այդ մասին իմացավ կայսրը, մի նավատորմիղ կազմեց, հետևակների մեծ զորաբանակ, և հրամայեց այդ նավերով՝ Լիբերիոսի գլխավորությամբ անհապաղ գեպի Սիկիլիա նավարկել՝ կղզին ամեն գնով փրկելու համար: Բայց Լիբերիոսին նավատորմիղի հրամանատար նշանակելուց անմիջապես հետո [կայսրը] փոխեց իր մտազրույցունը, որովհետև [Լիբերիոսը] արդեն զառամյալ էր, բացի դրանից պատերազմական գործերում անփորձ: Ներելով Արտավանի թույլ տված բոլոր մեղքերը, նրան նշանակեց Թրակիայի զորքերի հրամանատար, և տալով նրան ոչ մեծ զորաբանակ, իսկույն Սիկիլիա ուղարկեց: Նա կարգադրեց, որ իր հետ վերցնի Լիբերիոսի նավատորմիղը, որովհետև Լիբերիոսը Բյուզանդիոն էր կանչվում: Իսկ Տուտիլասի և գոթերի դեմ տարվող պատերազմի գլխավոր հրամանատար նշանակեց իր եղբորորդի Գերմանոսին...»:

Գ Լ ՈՒՆ 40

«...Սակայն Լիբերիոսը չէր իմացել նավատորմիղի շուրջը կայսեր նոր կարգադրության մասին, և խարիսխ գցեց թշնամիների կողմից պաշարված Սիրակուսայում: Ետ մղելով այնտեղ գտնվող թշնամիներին, նա ափ դուրս եկավ նավահանգստում և ամբողջ զորքով մուտք գործեց պարիսպներից ներս: Քիչ հետո Արտավանը հասնելով Կեֆալոնիա³², իմացավ, որ Լիբերիոսը այնտեղից մեկնել է Սիկիլիա: [Արտավանն] այնտեղից դուրս գալով, անմիջապես կտրեց Ադրիատիկ կոչված ծովը: Երբ մոտեցավ Կալաբրիային³³, հանդիպեց մեծ փոթորկի, սաստիկ ուժեղ ու հակառակ ուղղությամբ փչող քամու, որի պատճառով բոլոր նավերը ցրվեցին: Այնպես էր թվում, որ նրանց մեծ մասը դուրս չպրտվեց Կալաբրիայի ափը և թշնամիների ձեռքն անցավ: Բայց իրականում այդպես չէր. ուժեղ քամու ճնշման տակ ետ մղվելով, նրանք փոխեցին ընթացքը և նորից դարձան Պելոպոնես: Մնացածները, նայած ուր էին գրտ-

նըվում, մի մասը ջրասույզ եղավ, մյուս մասը փրկվեց: Միայն մի նավ, որի վրա էր գտնվում ինքը՝ Արտավանը և որի կայմը այս փոթորկի ժամանակ ջարդվել էր, անշափ վտանգի ենթարկվելով, ալեկոծության ժամանակ դեռ ու դեռ ընկնելով, խարխալ գցեց Մելիտե³⁴ կղզում: Արտավանն ահա այսպես անսպասելիորեն փրկվեց...»:

[Այդ ընթացքում սկիզբնենեց (սկսվոնեց) երեք մասի բաժանված, ամենայն հավանականությամբ Տուտիլասի գրգամբ, սկսեցին ավարի առնել Եվրոպան]

«...այնուհետև Հուստինիանոս կայսրը [սկիզբնենեց] դեմ մեծ զորք ուղարկեց, որին գլխավորում էին, ի միջի այլոց, նաև Կոստանդիանոսը, Արատիոսը և Նադարեսը, նաև Գերմանոսի որդի Հուստինոսը, և Հովհաննեսը՝ Ֆադաս մականվանյալը:

Այս զորքը բարբարոսների մի մասին հանդիպում է Ագրիանուպոլսի մոտ, որը գտնվում է Թրակիայի մեջտեղում, Բյուզանդիոնից հինգ օր հեռավորության վրա... Սաստիկ ճակատամարտ է տեղի ունենում, ուր հռոմայեցիները գլխովին պարտության են մատնվում: Այստեղ սպանվեցին բազմաթիվ զինվորներ և լավագույնները, իսկ զորավարները քիչ էր մնացել ընկնելին թշնամու ձեռքը, բայց հազիվ հազ, մնացածների հետ փախուստի դիմելով փրկվեցին...»: